

Träff 5 Fiske i Kvarsebo

Fisket i Kvarsebo

(exklusive notfisket som behandlades vid träff 4)

Fisket under stenåldern

Fisket i Kvarsebo har varit ett viktigt näringsfång allt sedan de första människorna bosatte sig här efter inlandsisens avsmältning. Boplatser har hittat uppe vid Nävsjön på 70 meters höjd över havet. Möjligen bodde de vid den dåvarande havsstranden som låg här för ca 9000 år sedan. Att fiske tillsammans med jakt då var de viktigaste näringsfången visas av att stenåldersboplatserna flyttades successivt söderut allt eftersom landet höjde sig ur havet. Man önskade således bo nära stranden, vilket visas mycket åskådligt av Agneta Åkerlund i sin doktorsavhandling "Human responses to shore displacement" där hon främst har studerat boplatser i Tunaberg och Kvarsebo.

Vi vet väl inte så mycket om fångstmetoderna på den tiden men fynd på olika håll visar vilka hjälpmedel man då hade. Harpunspetsar har hittats bl a då rådhuset i Norrköping grundlades. Det visar att harpuner bör ha använts vid säljakt och kanske också i jakt på fiske på grunda vatten efter bl a flundror och öring. Ljuster och pilbåge har säkert också använts för den sortens fiske. Primitiva fiskenät har troligen också använts. Rester av nät har påträffats på några håll. Ex.vis i Karelen har man funnit ett nät tillverkat av videbast och i Slesvig av lindbast. Krokar tillverkade av ben har hittats på flera håll. Några av dessa har troligen använts som huggkrokar medan andra använts som agnkrokar. I rinnande vatten har man använt mjärdar som gjorts av vidjor. Klubbning av säl som förekom in på 1940-talet i östgötaskärgården har säkert använts som fångstmetod redan under stenåldern.

Jakt- och fiskeboplatserna i Kvarsebo som var vanliga fram till för ca 4000 års sedan försvann plötsligt vid denna tid. Möjligen kan de bero på att man övergav fiske och jakt som huvudsakligt näringsfång och gick över till åkerbruk och boskapsskötsel och flyttade över till Vikbolandet där det fanns bättre förutsättningar för detta.

Fisket fram till 1900-talet

Om fisket för några hundra år sedan vet lite mer tack vare olika dokument som bouppteckningar, rättsprotokoll m.m.

Av dessa framgår att strömmingsfisket var det viktigaste. Till skillnad mot vinternoterna var övriga fiskeredskap i enskild ägo. Strömmingsskötar och sommarnotar har varit de vanligaste fiskeredskapen. På Österhagen hittar vi exempelvis i bouppteckningarna följande redskap:

År 1815 när Anders Andersson gick bort fanns inte mindre än 30 strömmingsskötar i boet. Man hade också en sommarnot, två båtar, en öka och båtsegel med fock.

År 1828, när Anders hustru Maija avled, fanns en roddbåt, en öka med ett gammalt segel, 21 strömmingsskötar och två st ljustrar med ett brandjärn och tre korgar.

1841 avled Stina Ersdotter. Då fanns på Österhagen 20 strömmingsskötar, 4 skottnät och 4 sättnät. Man var också hälftenägare i en sommarnot. Vidare fanns en roddbåt, en notöka och ett båtsegel. Det är uppenbart att fisket efter strömming varit det viktigaste. Man noterar också att Österhagen har *tvenne vinternotlotter*. Dessa värderas till 30 riksdaler banco att

Träff 5

Fiske i Kvarsebo

jämföras med värdet av de 20 skötarna på tillsammans 25 riksdaler banco. Totala värdet av vinternoten måste ha varit mycket stort.

1905 då Österhagen var delat på två fastigheter fanns på den östra fastigheten 16 st skötar, 6 st nät, $\frac{1}{4}$ i fisknot och $\frac{1}{8}$ i vinternot. Även här är vinternoten mycket högt värderad 400 kr för hela noten att jämföras med 20 kr för den förstnämnda noten och 2 kr för vardera sköten.

Om fisketillgången längs östgötakusten kan vi läsa följande rapport från en inspektion: ”Öfverallt möttes han av nedslående underrättelser. Som exempel må anföras uppgifter från det nordligaste fiskestället, Arkö. Under det att hvarje fiskare på ön, sades det, för omkring 6 à 10 år tillbaka nyttjade not och nät, de senare i ett 50-tal, hade fisket kring ön under de senaste 4 åren varit så klen, att man nu endast utsatte några få flundregarn helt nära land. Torskfisket, som förr var så indräktigt, hade alldeles öfvergivits, och endast sparsamt fiskades strömming. 15 – 20 tunnor per båt för omkring 10 år sedan motsvarade nu knappast af lika många valar. ”

Man skulle kunna tro att det var skrivit idag, men så skrevs i en rapport till Östergötlands läns hushållningssällskap år 1873!

Fiskevatten

Rätten till fisket hör normalt sedan urminnes tider till jordäganderätten. Det innebär att av strandremsan längs Bråviksstranden hör åtta km till Östkinds häradsallmanning. Resten av sträckan hör till enskilda fastigheter eller i vissa fall till byar. För byar som genomgått laga skiftet är fisket samfällt för byn. Så är det ex.vis för Djupviks by och Hultstugan.

Det är inte alltid så att fisket utanför allmänningens mark hör dit. Ex.vis utanför Sjöskogsberget utgör fiskevattnet en egen ”fiskelägenhet” som delas mellan Kolvik och Österhagen. I samband med skattläggningen av Kolvik år 1793 visade dåvarande torparen på Österhagen Anders Andersson upp i original en bifallsresolution från Konungens befallningshavare den 4 maj 1768 att hans företrädare på Österhagen Mattis Andersson fått tillstånd att idka fiske i saltsjön. Detta ledde till ett beslut att Kolvik och Österhagen fick dela på fisket mellan Hultstugans och Djupviks gränser utanför allmänningens mark – en rätt som gäller än idag. I protokollet anges att *”en sträcka av vid pass 250 famnar i längden varpå 5 not- och 8 skötvarp skola kunna dragas. Sommartider då åtskilliga sorter fjällfisk men i synnerhet strömming fås, varandes fångsten så liten att i vissa år nästan ingen, att skattläggningsmännen med avseende på den kostnad som uppgår till redskapens upprättande och underhåll ej kan med idkarnas bestånd utsätta räntan till högre än 32 skilling.”* Fiskevattnet var enligt uppfattningen i början på 1900-talet av krononatur d.v.s. staten ägde det, men nyttjanderätten gick i arv på Österhagen och Kolvik. Kolvik skattköpte sin del av fiskevattnet 1918 och de båda Österhagengårdarna 1970. Priset var ganska facilt, 5 kronor och 30 öre, varav 30 öre tillföll Vadstena Krigsmanskassa – en kassa som instiftades redan under trettioåriga kriget som stöd till efterlevande efter stupade soldater. Man kan ifrågasätta om verkligen fiskevattnet var av krononatur. Enligt skattläggningsprotokollet 1793 ingick även fiskevattnet i skattläggningen.

Strömmingsfisket ägde ofta rum på annans fiskevatten. Då fick man ge vattenlotten som var $\frac{1}{10}$ av fångsten till fiskerättsinnehavaren.

Träff 5
Fiske i Kvarsebo

Österhagens två skötgårdar 1946 med Erik och Sven Johansson fiskebåt till vänster och Kalle Wighs till höger.

I pausen mellan vårfisket som ofta avslutades kring midsommar och höstfisket gjordes fiskebåtarna i ordning. Här Kalle Wighs fiskebåt uppdragen vid Ängstugans skötgård

Träff 5 Fiske i Kvarsebo

Fisket i Kvarsebo under 1900-talet

Liksom under tidigare århundraden dominerade strömmingsfisket helt det kommersiella fisket. För husbehov fiskades även andra sorter – fjällfisk som abborre, gös och sik.

Det fanns många som bedrev yrkesfiske i Kvarsebo under första hälften av 1900-talet. I boken "Vår fiskerinäring och dess män" tryckt 1944 finns 37 fiskare redovisade.

Vilhelm Andersson	<i>Säter</i>	Gustav Karlsson	<i>Kolvik</i>
Helge Andersson	<i>Säter</i>	John Karlsson	<i>Djupvik</i>
Ernst Andersson	<i>Skyttholmen</i>	Evert Lindh	<i>Fridelund</i>
Martin Axelsson	<i>Djupvik</i>	Nils Nilsson	<i>Klaraberg</i>
Yngve Axelsson	<i>Djupvik</i>	Nils Palm	<i>Ekliden</i>
Knut Carlsson	<i>Kolvik</i>	Sven Törnblom	<i>Karinsborg</i>
Gustav Eriksson	<i>Stormbäcken</i>	Nils Widerström	<i>Skvättan</i>
Erik Eriksson	<i>Karlstorp</i>	Johan Wäger	<i>Jutängen</i>
Valter Flemk	<i>Ångstugan</i>	Erik Ågmo	<i>Gustavsvik</i>
Melker Forsberg	<i>Strand</i>	Johan Aug Andersson	<i>Stormbäcken</i>
Ernst Gustafsson	<i>Gustavsvik</i>	John Andersson	<i>Marielund</i>
Karl Olov Johansson	<i>Klintedal</i>	Knut Andersson	<i>Lövvik</i>
David Johansson	<i>Brittalund</i>	Martin Andersson	<i>Stormbäcken</i>
Erik Johansson	<i>Johannesberg</i>	Sven Arvidsson	<i>Haganäs</i>
Ivar Johansson	<i>Stormbäcken</i>	Oskar Carlsson	<i>Bergtorp</i>
Karl Johansson	<i>Sjöstugan</i>	Bror Johansson	<i>Stormbäcken</i>
Gunnar Johansson	<i>Solvik</i>	Karl Wigh	<i>Österhagen</i>
Sven Johansson	<i>Lyckebo</i>	Oskar Åberg	<i>Hultstugan</i>
Hjalmar Karlsson	<i>Solstugan</i>		

Fiskeåret

Notfisket på is förekom ofta långt in i april. Enligt hävderna gick isen i Bråviken alltid upp senast den 24 april. I maj fram till midsommar var det en intensiv fiskeperiod då strömmingen gick in i Bråviken för lek. Områden som ansågs särskilt bra för detta fiske var området kring Skallen och Skallskär. På eftermiddagen vid 4-tiden sattes strömmingsskötarna ut. Det var då många små fiskebåtar som puttrade omkring på Bråviken. Efter några timmars vila var det dags att vid 1-tiden på natten gå ut och hämta upp fångsten. Sedan gällde det att hinna plocka av fisken ur skötarna, sortera och packa dem i strömmingslådorna av trä som till en början rymde 50 kg men sedan gjordes lite mer lätthanterliga för 30 kg strömming.

Efter ett fiskeuppehåll från midsommar fram till augusti startade fisket efter strömming som gick upp för höstlek. Då fiskades den berömda Bråviksströmmingen - en liten men mycket uppskattad strömming "nypastromming". Detta fiske bedrevs långt in på hösten och främst ute i skärgården. Under kriget då drivmedel behövde sparas på, anlades en övernattningsstuga ute på Getaborg av Kolmårdens fiskelag så att fiskarna inte behövde köra tillbaka till Kvarsebo över natten. Denna stuga finns fortfarande kvar men nu som sommarstuga.

Träff 5 Fiske i Kvarsebo

*Hemfärd från en söndagsutflykt till Getaborg den varma sommaren 1947.
Sven Johansson , Ove Johansson och Åke och Stig Moberg*

Två speciella fiskefyror uppfördes här ute för att underlätta navigeringen under de mörka höstnätterna i dessa grunduppfyllda vatten.

Under några år levererade Kvarsebofiskarna romströmming till Japan. En sannerligen annorlunda leverans som emellertid upphörde efter några år.

Leverans

Ursprungligen fick fiskarna frakta strömmingen själva till Norrköping för försäljning till fiskhandlarna. När ångbåtstrafiken kom igång i slutet av 1800-talet fick man möjlighet till effektivare transporter. Turlistan var så uppgjord att man skulle kunna hämta den färska fisken tidigt på morgonen. Ångbåten startade sin färd vid 5-tiden på morgonen från Nävekvarn. Så småningom bildades Östergötlands Fiskförsäljning AB som hämtade och försålde fisken. En bil hämtade fisken i Kvarsebo vid 7-tiden på morgonen. Denna trafik pågick fram till 1980-talet. Hade man fått mycket fisket kunde det bli stressigt att hinna plocka och sortera fisken för att sedan åka till bryggan vid Kvarsebo med nattens fångst.

Träff 5 Fiske i Kvarsebo

För att man skulle kunna organisera försäljningen var det viktigt att få reda på hur mycket strömning man fått under natten. Den manuella telefonväxeln i Klaraberg blev fram till 1949 sambandscentral. En telefonlinje byggdes tidigt ner till Lövvik för detta ändamål. Martin Johansson i Stormbäcken har givit en livfull beskrivning av hur denna telefonlinje kom till i sin skrift om Kvarsebo. Kolvik fick också tidigt telefon för att kunna rapportera fiskefångsterna tidigt på morgonen. Under 1970-talet började fiskebåtarna få radiotelefon på 27 Mhz-bandet . Viola Forsberg samlade då in rapporterna direkt från fiskebåtarna.

En ny fiskebrygga uppfördes under 1950-talet i Lövvik i betong. Den kom aldrig att få någon större betydelse för fisket.

Kalle Wigh, Österhagen lagar nät

Vakare av glas användes anskaffades under kriget eftersom det var svårt att få tag på kork